

Dr hab. Hanna Ratuszna, prof. UMK
Wydział Humanistyczny UMK
Instytut Literaturoznawstwa
ul. Fosa Staromiejska 3
87-100 Toruń

Toruń, 15.11.2019r.

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Humanistyczny
Instytut Literaturoznawstwa
ul. Fosa Staromiejska 3, 87-100 Toruń
(2193)

**Recenzja dorobku naukowego w postępowaniu
habilitacyjnym wraz z opinią w sprawie nadania stopnia
doktora habilitowanego dr Sylwii Panek w dyscyplinie
literaturoznawstwo**

Przedstawiony do oceny dorobek naukowy jest spójny, systematycznie wzbogacany o nowe prace. Habilitantka łączy w swojej pracy badawczej dwie strategie: historyka literatury i filozofa, posiada doskonale przygotowanie do badań twórczości pisarza, dla którego literatura współtworzyła światobraz epoki. Opublikowana w 2006 roku rozprawa doktorska pt. *Krytyk w przestrzeniach literatury i filozofii. O młodopolskich wypowiedziach polemicznych Karola Irzykowskiego* pozwoliła przyjrzeć się strategiom krytycznoliterackim Irzykowskiego oraz zapoznać z polemikami prowadzonymi ze Stanisławem Brzozowskim i Friedrichem Hebbem, wyznaczyła także kierunki badawczych poszukiwań na kolejne lata. Do rozprawy doktorskiej autorka *Mostów Karola Irzykowskiego* będzie powracała wielokrotnie, zawsze w kontekście badań nad strategiami pisarstwa Irzykowskiego, podejmowanych przez niego polemik. Warto dodać, że książka ta doczekała się pozytywnych omówień w „Przeglądzie Humanistycznym” (2010) i „Pamiętniku Literackim (2011), stanowi także interesujący „punkt odniesienia” w pracach poświęconych krytyce młodopolskiej.

Na dorobek naukowy Habilitantki składa się 20 artykułów napisanych po doktoracie oraz 6 artykułów recenzyjnych (powstałych po doktoracie). Nie jest to dorobek zbyt obszerny, zwłaszcza, że niektóre z artykułów weszły w skład rozprawy

pt. *Mosty Karola Irzykowskiego*, należy jednak docenić wagę podejmowanych tematów, znaczenie przeprowadzonych badań. Artykuł o aforyzmach Irzykowskiego („*Nie rzucaj mi rękawicy, bo będzie ci zimno*”. *O aforyzmach Karola Irzykowskiego*, 2015) jest jednym z cenniejszych prac poświęconych tej tematyce, opublikowanych w Polsce. Wnikliwość, rzetelność, pasja w konstruowaniu interesujących kontekstów to najważniejsze cechy warsztatu badawczego Pani dr Sylwii Panek.

Artykuły łączy wspólna metoda badawcza i „płaszczyzna tematyczna”, tzn. perspektywa komparatystyczna (poetyka w aspekcie kulturowym, np. poetyka dialogu) oraz związki literatury i filozofii. Metodologia badań historycznych jest w nich nieustannie konfrontowana z tradycją hermeneutyczną (tak dzieje się m.in. w przypadku prac poświęconych koncepcji kulturowej Georga Simmla.

Metodę konfrontacji poglądów, tekstów, mnożenia punktów widzenia, dr Sylwia Panek zastosowała m.in. w artykule poświęconym fenomenowi wstydu (*Cztery lekcje wstydu*, 2016). Wśród artykułów, które nie weszły w skład tomu pt. *Mosty Karola Irzykowskiego*, właśnie praca o wstydzie zasługuje na bliższą uwagę. Autorka odwołuje się w niej do klasycznego ujęcia zjawiska (Platon, Arystoteles) oraz do fenomenologii (Max Scheler) i semiotyki (Jurij Lotman), wydobywa ukryte znaczenia tego pojęcia, pokazuje jego „kulturowy sens”, znaczenie „różnorodności”. Temat ten znalazł kontynuację w artykule (*Sprzecznościowa” teoria wstydu Maxa Schelera*, 2017), w którym badaczka przywołuje jeszcze jeden kontekst – wydobyty z prac Silvana Tomkina. To mnożenie odniesień jest w pełni uzasadnione, zgodne z zasadą licznych punktów widzenia. Wśród nich zabrakło jednak ważnego - jak sądzę - odwołania do prac Julii Kristevy, która w rozprawie o wstrecie, poświęca temu zagadnieniu wiele uwagi.

Artykuły, które nie weszły do tomu pt. *Mosty Karola Irzykowskiego* można by podzielić na kilka „kategorii”: nawiązujących do strategii pisarstwa Irzykowskiego (np. *Sprzecznościowa” teoria wstydu Maxa Schelera*, 2017), sytuujących twórczość Irzykowskiego w tle rozważań kulturowych i filozoficznych (np. *Z metaforą przeciw metaforze? Przypadek Karola Irzykowskiego*, 2006), podejmujących tematy z kręgu zainteresowań Irzykowskiego (np. *Duch Sokratesa w krytyce literackiej międzywojnia. O prawdzie w literaturze według Karola Ludwika Konińskiego*, 2009). Wszystkie korespondują z główną problematyką prowadzonych przez Panią

dr Panek badań, są wobec niej komplementarne. I jest to wniosek ważny, wskazuje bowiem na spójność ocenianego dorobku naukowego Habilitantki.

Autorka publikowała prace w czasopismach takich jak „Teksty Drugie”, „Zagadnienia Rodzajów Literackich”, „Slavica Bruxellensia”, czy „Sztuka i Filozofia”, wśród artykułów można odnaleźć prace napisane w języku angielskim (trzy artykuły) i francuskim (jeden), co świadczy także o udanych próbach zaistnienia w dyskursach nauki europejskiej.

W dorobku naukowym Habilitantki istotne miejsce zajmuje także współpraca przy projektach grantowych: w grantie NPRH *Poetyka – nowe perspektywy*, kierownik prof. dr hab. Tomasz Mizerkiewicz (przygotowanie artykułu pt. *Teoria Poetyki Konstantego Troczyńskiego*, opublikowanego w „Forum Poetyki” 2016, t.3) oraz w trwającym do 2022 roku grantie NPRH – *Polemika (krytyczno)literacka w Polsce – między studium przypadku a historią literatury. Edycje krytyczne*, pod kierownictwem Pani Prof. dr hab. Agnieszki Stankowskiej – Kozyry (Habilitantka przygotowuje samodzielnie dwie monografie). Pani Doktor pełniła także funkcję redaktorki monograficznego numeru pt. *Niezgoda buduje. Polskie spory o literaturę* - „Poznańskich Studiów Polonistycznych. Serii Literackiej” 2015, nr 25 oraz współredagowała zeszyt pt. *Początek*, była wówczas członkinią redakcji. Podejmowane zadania oscylowały wokół zagadnień krytyki literackiej, związków literatury i filozofii. Habilitantka brała także udział w 11 konferencjach naukowych w Polsce (ogólnopolskich i międzynarodowych), wygłoszone referaty zostały opublikowane w czasopismach, monografiach pokonferencyjnych, sześć z nich weszło w skład książki pt. *Mosty Karola Irzykowskiego*.

Wśród opublikowanych recenzji na uwagę zasługują prace poświęcone znakomitej książce Katarzyny Sadkowskiej pt. *Lwowska krytyka literacka 1894-1914* („Porównania” 2016, nr 19) oraz recenzja książki Marcina Jauksza pt. *Krytyka dziewiętnastowiecznego rozumu. Źródła i konteksty „Pałuby” Karola Irzykowskiego* („Przestrzenie Teorii” 2017, t. 27). Autorka interesująco ocenia w nich prace wymienionych badaczy, przywołuje ważne konteksty, konfrontuje postawy.

Warto także docenić aktywność organizacyjną Pani doktor Sylwii Panek, jej udział w pracach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w zespole modernizacyjnym projekty nauczania akademickiego (2013/2014), w projektach popularyzujących wiedzę, pracę dydaktyczną (współpraca z Instytutem Teatru i Sztuki Mediów,

Instytutem Filmu, Mediów i Sztuk Audiowizualnych), cenną współpracę badawczą z prof. dr hab. Barbarą Sienkiewicz i prof. dr hab. Przemysławem Czaplińskim. Pani doktor Sylwia Panek pełniła także funkcję opiekuna pomocniczego w przewodzie doktorskim doktorantki prof. dr hab. Przemysława Czaplińskiego.

W ocenie dorobku naukowego Habilitantki należy wspomnieć o niezwykle cennym projekcie serii wydawniczej (powołanej do istnienia w 2008 roku, do tej pory ukazało się 11 tomów pod redakcją dr Sylwii Panek, w tym jedna współredagowana przez nią), prezentującej reedycje artykułów i recenzji odnoszących się do najważniejszych, związanych z przełomowymi momentami rozwoju literatury polskiej, polemik krytycznoliterackich, toczonych na łamach prasy. Sam pomysł i praca nad taką serią jest godna pochwały, zestawienie rozproszonych wypowiedzi tworzy nie tylko doskonałą podstawę dla badań, pozwala widzieć zależności (wpływy), kierunki rozwoju myśli krytycznoliterackiej. Przedstawione w Autoreferacie ambitne plany badawcze Habilitantki wskazują na rozwój, doskonalenie dotychczas stosowanych metod badawczych, poszukiwanie nowych kontekstów.

Warto przyjrzeć się szczegółowo dwóm pracom, które Habilitantka określiła jako główne osiągnięcia badawcze. Nie można ich jednak ocenić bez odwołania do pierwszej - opublikowanej przez dr Sylwię Panek - monografii (podoktorskiej). Rozprawa z 2006 roku pt. *Krytyk w przestrzeniach literatury i filozofii. O młodopolskich wypowiedziach polemicznych Karola Irzykowskiego* wyznacza obszary zainteresowań, które Autorka będzie eksplorowała w kolejnych latach pracy badawczej. Krytyka i literatura, filozofia „krytyczna”, refleksja o kulturze, techniki dyskursywne – wszystkie te zagadnienia będą powracały w badaniach Pani dr Sylwii Panek w różnych odsłonach i w różnym stopniu „skomplikowania”. W rozprawie z 2006 roku na szczególną uwagę zasługuje zarówno refleksja poświęcona relacjom Irzykowskiego z krytykami Młodej Polski, jak i jego postawie jako krytyka. Poglądy Irzykowskiego ewoluują, wpływa na to m.in. nowa sytuacja społeczna, polityczna, nowe „realia” sztuki, dwudziestolecie międzywojenne stawia przed krytykiem i artystą inne zadania. To, co było krytykowane w minionej epoce literackiej, powraca teraz w nowym ujęciu (nie chodzi tu wyłącznie o np. ocenę dorobku twórców, np. Żeromskiego, o czym czytamy w *Mostach Karola Irzykowskiego*, ważna jest także postawa samego Irzykowskiego, który nie był „likwidatorem Młodej Polski”), polemiki, które inicjował krytyk służyły weryfikacji poglądów, właściwej ocenie

sytuacji. Analizując twórczość Irzykowskiego należy zatem uwzględnić ową różnicę postaw w modernizmie i dwudziestoleciu. Autorka prac o Irzykowskim nie tylko dostrzega potrzebę takiego właśnie podejścia badawczego, czyni z niego podstawę dla swoich rozważań. Cenny w rozprawie jest rozdział poświęcony twórczości Hebbła. Pani dr Sylwia Panek nie skupia swojej uwagi na recepcji dzieł tego pisarza, filozofa, nie rekonstruuje metodycznie jego poglądów – miejsca w dyskursie estetycznym epoki (zagadnienia te wydają się niejako drugorzędne). Najistotniejsza okazuje się interpretacja tej twórczości w pismach Irzykowskiego (to, jak autor *Pałuby* postrzega jego twórczość, w jaki sposób polemizuje z jego poglądami). Interesujący wydaje się wpływ, jaki przyjęta przez Irzykowskiego postawa, wywiera na jego własną twórczość (oczywiście wpływy prowadzonej polemiki były bardzo znaczące). Rozprawę pt. *Krytyk w przestrzeniach literatury i filozofii. O młodopolskich wypowiedziach polemicznych Karola Irzykowskiego* uznać należy za ważne rozpoznanie twórczości Irzykowskiego (przede wszystkim przyjmowanych przez niego postaw: krytyka i głoszącego własną koncepcję filozoficzną – pisarza). Stanowi ona istotny punkt wyjścia w rozważaniach na temat twórczości autora *Walki o treść*, jego poglądów estetycznych (filozofii twórcy), społecznych.

Ważnym odniesieniem dla wspomnianej rozprawy jest zredagowana przez Panią dr Sylwię Panek antologia (z serii *Polemika krytycznoliteracka w Polsce*) pt. *Spór o „niezrozumialstwo” w dwudziestoleciu międzywojennym* (2018). Sama koncepcja „wielogłosowości”, na tle której wybrzmiewają słowa i „projekty” Irzykowskiego, wydaje się niezwykle cenna. Kolejny raz dr Sylwia Panek zwraca uwagę na „żywiół polemiki” i bogactwo kontekstów, różnorodność punktów odniesienia. W interesującej przedmowie („Rozprawie wstępnej”) nakreślona została rekonstrukcja krytycznoliterackiego sporu o poezję współczesną („niezrozumialstwo”). Spór ten miał podstawy estetyczne, choć ważne były także aspekty formalne. Autorka słusznie rozpatrywała wypowiedzi Irzykowskiego mając na uwadze figurę konstelacji, którą współtworzyły głosy innych krytyków, uczestników dyskusji. Analiza trzech, wyróżnionych przez badaczkę, etapów sporu nie tylko ukazuje ich przebieg, charakterystykę i wstępną ocenę stanowisk uczestników, lecz przede wszystkim pozwala zrekonstruować różne punkty widzenia sporu o kształt literatury polskiej po wydarzeniach Wielkiej Wojny. W poszczególnych etapach prowadzonego sporu nie zabrakło odwołań do epok minionych, zwłaszcza dziedzictwa romantycznego, które dla Irzykowskiego było problematyczne, nie można go jednak pominąć w dyskusjach

na temat stylów odbioru literatury - w ujęciu współczesnym („nowe kategorie uczuć”).

Spór o „niezrozumialstwo” odsłaniał także nowatorskie podejście Irzykowskiego do fenomenu interpretacji, fascynowało go nie tylko ustalanie relacji między autorem i odbiorcą, kształtowanie punktów widzenia (tekst, interpretator i wspólnota interpretacyjna, wprowadzająca konteksty kulturowe), interpretacja zyskiwała rangę nowej, artystycznej wypowiedzi, była swoistą „grą wewnątrz kulturową”. Zagadnienie to nie zostało w pracach Sylwii Panek w pełni opracowane, tom poświęcony wypowiedziom krytycznym o „niezrozumialstwie” (wypowiedzi te ukazują niezwykle spójną historię sporu o „niezrozumialstwo”, mogą być jednak różnie czytane – zgodnie z poetyką konstelacji) zawiera jednak zapowiedź takiego właśnie tematu. Refleksja poświęcona interpretacji w kontekście uwag o krytyce młodopolskiej i krytyce, która „z niej wyrasta”, stanowi poważne wyzwanie. Analiza tych zagadnień z pewnością pozwoliłaby dojrzeć w twórczości Irzykowskiego nowatorskie rozwiązania. Warto przyjrzeć się jeszcze uczestnikom sporu o „niezrozumialstwo”, polemikom Irzykowskiego (wśród nich ważną rolę odegrali Stanisław Ignacy Witkiewicz, Tadeusz Peiper, Julian Przyboś) oraz trzem odsłonami sporu, który nie kończył się wraz z wybuchem wojny. Interesujące byłoby prześledzenie dalszych etapów, zanalizowanie „konsekwencji” polemik Irzykowskiego (ważny w tym przypadku byłby m.in. głos Czesława Miłosza). Być może taka praca jeszcze powstanie. Warto jednak podkreślić, że przygotowana przez panią dr Sylwię Panek antologia nie tylko odsłania dzieje „historycznego” sporu, który zainicjował Irzykowski, analizuje jego etapy (pokazuje różnice, przywołuje konteksty kulturowe każdej z „odsłon”), jest to także niezwykle ważna wypowiedź (wielogłosowa, polemiczna) w sprawie poezji awangardowej, jej miejsca w procesach kulturowych, sposobów rozumienia.

Kolejna rozprawa pt. *Mosty Karola Irzykowskiego* (2019) jest ponowną próbą spojrzenia na twórczość Irzykowskiego - jak w przypadku anamorfoz: trochę z ukosa (Irzykowski ceniał tego typu spojrzenia), trochę z profilu (jest to oczywiście profil krytycznoliteracki i filozoficzny). Niezwykle cenna wydaje się przywołana przez Autorkę tomu historia zaginionego dzieła Irzykowskiego oraz sama „zasada konstruowania” mostów - reaktywowana przez Pawła Michała Markowskiego. Doskonale sprawdza się ona w przypadku twórczości wielkiego polemisty, który prezentował swoje poglądy w licznych artykułach krytycznych, jego wypowiedzi miały

często formę esejów, szkiców. Pisarz prezentował w nich swoje stanowisko, komentował wydarzenia artystyczne i społeczne. Trudno wskazać dziedzinę, w której Irzykowski nie zabierałby głosu (lub choćby nie wspominał o niej). Jego twórczość towarzyszyła wydarzeniom współczesności.

O nowoczesności Irzykowskiego jako pisarza i polemisty Pani dr Sylwia Panek wspomina z wielkim wyczuleniem, pojęcie dziewiętnastowieczności, ciągłości tradycji, nawiązań i zerwań - w jego twórczości - zyskują nową rangę. Irzykowski wpisuje się swoim dziełem m.in. w modernistyczny nurt ironii (warto więcej miejsca poświęcić temu zagadnieniu, zastanowić się nad jego specyfiką, młodopolską „odmianą”), w dyskurs o nowoczesności (nieco inne rozumienie historii, historyczności), poszukiwanie realności. Strategia analizy mostów konstruowanych przez Irzykowskiego pozwala widzieć pisarza w różnych konfiguracjach, relacjach artystycznych, społecznych, a nawet – jak wykazała Pani dr Panek - przywołując korespondencję z Zofią Nałkowską – intymnych. Analiza budowanych (niekiedy także zrywanych) mostów pozwala także przedstawić Irzykowskiego nie tylko jako aktywnego uczestnika i współtwórcę dwudziestowiecznego dyskursu o sztuce. Taka strategia wydaje się niezwykle cenna dla badań literackich. Próba ustalenia, jaki wpływ na estetyczne podstawy procesu twórczego wywierają głoszone przez pisarza koncepcje, realizowane postulaty (czy są istotne w procesie twórczym, jak są przyjmowane przez innych, jak komentowane?) stanowi właściwy punkt wyjścia w procesie odsłaniania jego profilu biograficznego, ustalenia jego roli w rozwoju dyskursów literackich. Ważniejsze jednak – jak sądzę dla dr Sylwii Panek - jest próba odpowiedzi na pytanie o nowatorstwo, zaangażowanie w dyskusję o „kształt” współczesności (nową literaturę i sztukę). To, że Irzykowski był pisarzem nowoczesnym nie ulega wątpliwości, w wieńczącym rozprawę rozdziale pt. *Zamiast zakończenia „Wskrzесиć rzeczy i zabić pesymizm”. Wiktor Szklowski i Karol Irzykowski w poszukiwaniu realności* ponownie pojawia się refleksja o koncepcji poezji niezrozumiałej (Irzykowski rozwijał ten wątek od 1908 roku, analizował szczegółowo w artykułach z 1924 roku) tym razem w kontekście koncepcji chwytu Wiktora Szklowskiego. Dr Sylwia Panek tłumaczy podobieństwa między zaangażowaniem obu twórców w „poszukiwania realności”, w próbę diagnozowania kryzysu języka, „śmierci słowa”. Twórcy odnoszą się zatem do najważniejszych antynomii modernizmu, do niezwykle ważnego dla sztuki i literatury problemu – możliwości (czy nawet: zdolności) docierania do rzeczywistości, które m.in. opisywała

antynomia: poznanie – widzenie. Jak istotne to były zagadnienia nie tylko dla poezji (literatury) świadczą m.in. publikowane w podobnym okresie szkice estetyczne Giorgio Chirico, włoskiego malarza, autora cyklu *Melancholii miasta*, który interesował się badaniem napięć między przeżyciem - jakie dzieło wywołuje (odrzucał uczuciowość, emocjonalizm) a rzeczywistością (która wpływa na to dzieło). Problem poznania – widzenia pojawia się także w poezji Rilkego, który obserwując twórczą pracę Augusta Rodina (w dwóch esejach poświęconych dziełom rzeźbiarza), zastanawiał się nad realnością, obiektywnym i „niezależnym” istnieniem świata. Refleksja o procesach poznawczych (zbliżaniu się do świata, „powrotach do świata”) stanowiła ważny wstęp do dyskusji o kształt, znaczenie poetyckiego słowa, sztuki obrazu (choć w tym przypadku sprawa była chyba jeszcze bardziej zagniatwana, choćby ze względu na rolę fotografii, o czym pisał wówczas m.in. Walter Benjamin w szkicu pt. *Mała historia fotografii*). Ważną rolę odgrywał proces twórczy i rola artysty: twórcy – wytwórcy (por. Benjamin). Nie można zatem nie doceniać rozdziału wieńczącego rozprawę pt. *Mosty Karola Irzykowskiego*, który jest z jednej strony podsumowaniem prowadzonych rozważań, kolejnym *punctum* twórczości Irzykowskiego, z drugiej jednak - jest swoistym „zaproszeniem” do kontynuowania prowadzonych badań, inicjuje bowiem refleksję o nowoczesnym języku sztuki.

Kompozycja rozprawy pt. *Mosty Karola Irzykowskiego* nie tylko oddaje istotę prowadzonego dyskursu (od modernistycznych fascynacji Irzykowskiego; pojęcie modernizm kształtowało się pod wpływem doświadczeń literatury i sztuki pozytywistycznej, a także znajomości literatury europejskiej – nie tylko krajów Europy zachodniej, lecz także Wschodu), ukazuje proces kształtowania (uprawomocnienia) poglądów artystycznych, ideowych pisarza i krytyka, którego bez wątplenia interesowała „anatomia antynomii”. Poszczególne rozdziały rozprawy można potraktować jako istotne etapy w kształtowaniu poglądów, w odsłanianiu sensów owych antynomii. Koncepcja mostu, czy uwagi o „wysepkach twórczości”, o których wspomina dr Sylwia Panek, doskonale oddają charakter prowadzonych refleksji. Mosty łączą przeciwległe brzegi, tworzą relacje, mogą także sygnalizować dystans (jak w przypadku „sprawy” Wilhelma Feldmana). Metafora mostów wydaje się, podkreślę jeszcze raz – niezwykle twórcza, może oznaczać powinowactwa, wskazywać na relacje, inspiracje, odniesienia lub zerwania (w kontekście tych ustaleń warto przypomnieć niezwykle cenną pracę Anny Czabanowskiej – Wróbel pt. *Złotnik i śpiewak. Poezja Leopolda Staffa i Bolesława Leśmiana w kręgu modernizmu*,

2009, w której Autorka wskazuje na miejsca wspólne, zerwania i nawiązania – „mosty” łączące twórczość Bolesława Leśmiana oraz Leopolda Staffa). Tego typu badania, w których analizuje się twórcze odniesienia, powinowactwa lub łączące odrębne przecież estetyki, zjawiska – są cenne, inspirujące. Pozwalają one zrozumieć fenomen modernizmu zarówno w kontekście doświadczeń dziewiętnastowieczności, jak i dwudziestego wieku.

W rozprawie dr Sylwii Panek istotne miejsce zajmuje także dialog prowadzony przez Irzykowskiego z „izmami”, w szczególności z futurystami. Interesujące, cenne wydaje się wskazanie na sposoby realizacji nowoczesności (polemiki Irzykowskiego należy traktować jako kolejny etap w procesie kształtowania tego pojęcia). Autorka słusznie podkreśla rolę ważnych w owym sporze opozycji: nowatorstwa i tradycjonalizmu, oryginalności i nieoryginalności (s. 187) oraz wydobywa wyznaczone w polemice różnice perspektyw. Dla Irzykowskiego nowoczesność nie oznacza zerwania z tradycją - lecz jej przejęcie i przekształcenie. Pisarz nie może zgodzić się na całkowite zerwanie z przeszłością, na wybór nowego języka poezji, który ma odzwierciedlać rzeczywistość (poezja ulicy, miasta, odzwierciedlająca jej rytm). Zjawisko rymu, rytmu było także podporządkowane potrzebom poetyckiej mowy, która miała odzwierciedlać życie. Warto może w tym przypadku, poświęcić nieco więcej miejsca tym zagadnieniom. Rytm w dwudziestoleciu traci swoje znaczenie, nie jest już wyłącznie „światopoglądem”, staje się czymś, co przeszkadza magmie życia. Samo zaś życie to bios, rausz oraz agon. Irzykowski inaczej pojmował życie, dlatego polemizował z zasadami dekadencjonalnej estetyki, zgodnie z którą identyfikowano je ze sztuką. Sztuka nie może być chaosem, który niesie ze sobą życie. Jest natomiast „triumfem” myśli szukających nowych ujęć, form; ma w dużej mierze charakter eksperymentalny (przekształcanie, przekraczanie dotychczasowych konwencji).

Ważny w refleksji o mostach konstruowanych w dyskursie krytycznym wydaje się także rozdział poświęcony Wilhelmowi Feldmanowi (*Most dystansu. Wobec Feldmana – Żyda (i nie tylko)*). Jest on niebywałą okazją do przyjrzenia się poglądom politycznym pisarza, który w powojennych wypowiedziach na temat zjawiska antysemityzmu zabierał głos w sprawie roli Żydów w kształtowaniu polskiej kultury. Syntetyczne przedstawienie tez głoszonych przez krytyka w okresie poprzedzającym Wielką Wojnę i tuż po niej, panoramiczne przedstawienie stosunków polsko – żydowskich w tym okresie pozwala odtworzyć poglądy autora *Pałuby*, który w

artykule pt. *Brońmy swojego Żyda* (1909 roku) przygląda się nie tylko roli Żydów w życiu kulturalnym (czy szerzej – w kulturze polskiej), lecz także weryfikuje swój stosunek do Wilhelma Feldmana. Refleksja o liście polskich pisarzy broniących osoby Feldmana, staje się więc punktem wyjścia w dyskusji na temat tradycji i współczesności. Fascynacja Feldmana ideami romantyzmu okazuje się czymś, czego Irzykowski nie rozumie i nie ceni. Tradycja nie może być wiernie przejęta przez kogoś, kto reprezentuje inny punkt widzenia, mógłby zatem wystąpić w roli „innovatora” (por. s. 172). Współczesność powinna zostać ubogacona o nową perspektywę, doświadczenie innej tradycji. Inny, ważny wątek, który pojawia się w wypowiedzi Irzykowskiego, to polskość postrzegana w perspektywie stosunku do tradycji, jej kontynuowania, pielęgnowania. Irzykowski jest pod tym względem „rewolucjonistą”, inność kulturowa, nowe spojrzenie na tradycję jest dla niego ożywcze. Pisarz nie neguje zatem roli Żydów w rozwoju polskiej kultury, zwraca jednak uwagę na właściwy stosunek do tradycji (zwłaszcza romantycznej). W polemikach z głosami polskich poetów broniących pozycji Feldmana w polskim życiu literackim odzywa się także ton krytyki idei romantycznych (może warto to zagadnienie w tym właśnie rozdziale rozwinąć). Najcenniejszym, moim zdaniem wnioskiem, który dr Sylwia Panek wydobywa z przeprowadzonych studiów nad artykułami Irzykowskiego, jest uwaga o stanie współczesnej kultury, szkodliwości, którą wyrządza jej antysemita retoryka. Krytyk znów więc (podobnie, jak w eseju poświęconym Simmlowi) jawi się jako strateg nowego porządku, filozof kultury.

Zagadnienia namysłu nad kulturą, w kontekście antropologicznym powraca nieustannie w wypowiedziach autora *Pałuby*, dlatego uwagi o moście z twórczością Georga Simmla, filozofa „niezwykle pragmatycznego”, świadczy o przenikliwości Habilitantki. Most, który w tym przypadku „buduje” Irzykowski dotyczy nie tylko nawiązań tematycznych, widocznych w refleksjach o kulturze (*Filozofia mody, Wychowanie woli*), także sposobu myślenia o niej, jej procesach. Irzykowski, podobnie jak Simmel jest zwolennikiem myślenia o procesualności zjawisk, kultura nie jest dla niego wyłącznie „zbiorem faktów”, lecz nowych perspektyw, spojrzeń, jest nie tylko – jak wspominał Cyncero – „uprawą ducha”, lecz także, może przede wszystkim, procesem odsłaniania prawdy o świecie, w którym żyje człowiek (w ten sposób z mozaiki spojrzeń konstruowany jest także jego portret). Dla Irzykowskiego, który, jak słusznie zauważa badaczka, „myśli Simmlem”, perspektywa ta uwidacznia się w międzyludzkich relacjach (interakcjach, por. *Alchemia ciała*). Ważne wydaje się

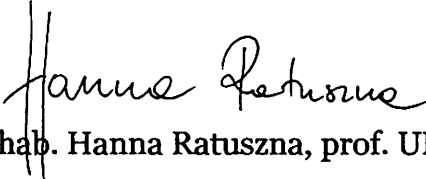
także wskazanie dotyczące zakonspirowanej obecności Simmla w dziele Irzykowskiego (jest to zatem szczególna konstrukcja mostu, o której warto nieco więcej powiedzieć). Trudno określić ten typ relacji jako np. wyłącznie inspirację, krytyk przejmuje bowiem niektóre tematy, nadaje im jednak nowe, odrębne znaczenie, interesują go także myślowe ramy, refleksja o prawdzie, epistemologia Simmla. Zgromadzona wiedza ma jednak swój wymiar praktyczny, ujawnia się m.in. w samym rozumieniu historii jako „konstrukcji” (por. s. 141), w myśleniu o życiu jako „twórczej możliwości”.

Zaletą prowadzonego przez Habilitantkę dyskursu jest „dokumentaryzm” oraz wypracowana na podstawie lektur pism Irzykowskiego poetyka wypowiedzi, w której główny temat jest rozpatrywany z wielu punktów i perspektyw: pozornie „przyczynkarski” wstęp znajduje odniesienie w rozwiniętym, często polemicznym dyskursie, zakończenie zaś stanowi „ujście” dla wyróżnionych wcześniej zagadnień. Poetyka ta jest ciekawym nawiązaniem do „metod” Irzykowskiego, odtwarza m.in. proces „dochodzenia do prawdy” (prawda ma dla Irzykowskiego „procesualny charakter”, autor przybliżył się do niej).

Reasumując, rozprawę *Mosty Karola Irzykowskiego* należy traktować jako komplementarną wobec prac, które już powstały. Przedstawione w niej wyniki wpisują się w nurt prowadzonych badań, poświęconych twórczości Irzykowskiego, wskazują na spójność zainteresowań. *Mosty Karola Irzykowskiego* należy jednak także czytać jako zapowiedź nowych kierunków poszukiwań, myślę tu o rozdziałach poświęconych epistolografii, relacjom Irzykowskiego z Nałkowską, refleksjom o zaginionej korespondencji. Interesujący dla mnie – jako badaczki literatury i sztuki modernizmu - wydaje się m.in. stosunek Irzykowskiego do wystąpień (działalności naukowej) innych polskich badaczy kultury, filozofów przełomu XIX i XX wieku (jak Irzykowski postrzegał zadanie filozofii kultury? Był „reprezentantem” tego właśnie nurtu refleksji o kulturze, podobnie jak Simmel analizował przejawy codzienności, postawa ta sprzyjała tworzeniu różnych punktów widzenia, inicjowaniu nowych dyskursów, w rezultacie – „porządkowaniu chaotycznej rzeczywistości”).

Biorąc pod uwagę znaczenie ocenianych monografii dla dalszych badań nad twórczością Karola Irzykowskiego, wartość prac edytorskich prowadzonych przez Panią dr Sylwię Panek, jej zaangażowanie w prace w zespołach badawczych, w kontekście ocenionego pozytywnie dorobku naukowego, dydaktycznego i

organizacyjnego (po uzyskaniu stopnia doktora), uważam, że spełnia ona wymogi i ustawowe kryteria stawiane osobom ubiegającym się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Wniosuję zatem o dopuszczenie Pani dr Sylwii Panek do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Hanna Ratuszna'. The signature is written in a cursive style with a vertical line through the first 'H'.

Dr hab. Hanna Ratuszna, prof. UMK